

บทที่ 2

บ้านขุนลาว: ชุมชนสวนเมืองท่ามกลางกระแสการพัฒนาและการอนุรักษ์

การศึกษาชุมชนสวนเมืองบ้านขุนลาวในพื้นที่อุทยานแห่งชาติขุนแจ จำเป็นต้องสร้างความเข้าใจในสองด้าน ด้านหนึ่งคือบริบทของพื้นที่ ทั้งลักษณะทางกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ และประวัติความเป็นมาของชุมชน ด้วยเหตุที่ชุมชนที่เป็นกรณีศึกษามีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานในการเข้ามาตั้งถิ่นฐาน รวมถึงการประกอบอาชีพทำสวนเมืองมาหลายชั่วอายุคน อีกทั้งการศึกษายังเชื่อมโยงในเรื่องของการเข้ามาจัดการควบคุมดูแลพื้นที่โดยรัฐซึ่งเป็นรูปแบบของการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติ จนส่งผลกระทบต่อการใช้ทรัพยากรของคนในชุมชน นอกเหนือจากการรับรู้ความเป็นมาของชุมชนที่จำเป็นแล้ว ข้อมูลอีกด้าน คือประวัติความเป็นมาของการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติขุนแจซึ่งมีความจำเป็นเช่นกัน เพื่อได้ทราบถึงรากฐานทางความคิด นโยบาย แนวทางการปฏิบัติ และวิธีการได้มาซึ่งอำนาจในการจัดการป่าของรัฐ เพื่อจะช่วยให้การวิเคราะห์ เชื่อมโยง หรือทำความเข้าใจเนื้อหาการศึกษามีความต่อเนื่องมากยิ่งขึ้น ซึ่งรายละเอียดต่างๆในพื้นที่ศึกษามีดังนี้

2.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านขุนลาว

ภาคเหนือเป็นภูมิภาคที่มีพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบด้วยภูเขาและที่ราบระหว่างหุบเขา ในอดีต คนในภาคเหนือส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และเลี้ยงสัตว์อยู่ตามพื้นที่ราบระหว่างหุบเขา ส่วนชาวไทยภูเขาที่มีอาชีพทำไร่เลื่อนลอย ปลูกฝิ่นอยู่บริเวณเขตภูเขาสูง การที่ภาคเหนือมีสภาพภูมิประเทศที่อุดมด้วยป่าไม้นานาชนิด ทั้งไม้สัก ไม้มีค่าอื่นๆ จึงมีการนำไม้เหล่านั้นไปปลูกสร้างบ้านเรือนในสมัยแรกๆ ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน ซึ่งการตั้งถิ่นฐานในช่วงแรกจะอาศัยอยู่ในพื้นที่ป่า มีการบุกเบิกพื้นที่ป่าเป็นที่ทำกินและตั้งเป็นที่อยู่อาศัย เช่นเดียวกับพื้นที่บ้านขุนลาวที่ตั้งอยู่ในหุบเขาฝิ่นน้ำ ทำให้สภาพภูมิศาสตร์แวดล้อมไปด้วยหุบเขา และผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์ คนในชุมชนจึงปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมโดยการดำเนินวิถีชีวิตด้วยการปลูกพืชให้เหมาะสมกับพื้นที่ คือ การทำสวนเมือง ซึ่งต้นเมืองเป็นพืชที่ต้องอาศัยความร่วมมือของต้นไม้ใหญ่ในการเจริญเติบโต และในชุมชนมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่า ชาวบ้านจึงได้มีการปลูกต้นเมืองคู่กับป่าไม้ให้เจริญเติบโตคู่กันไป เนื่องจากพื้นที่หมู่บ้านไม่มีที่ราบ ทำให้ไม่เอื้ออำนวยต่อการปลูกพืชชนิดอื่น เช่น ข้าว กระหล่ำปลี เป็นต้น คนในชุมชนจึงนิยมปลูกเมือง เพราะเป็นพืชที่ปลูก

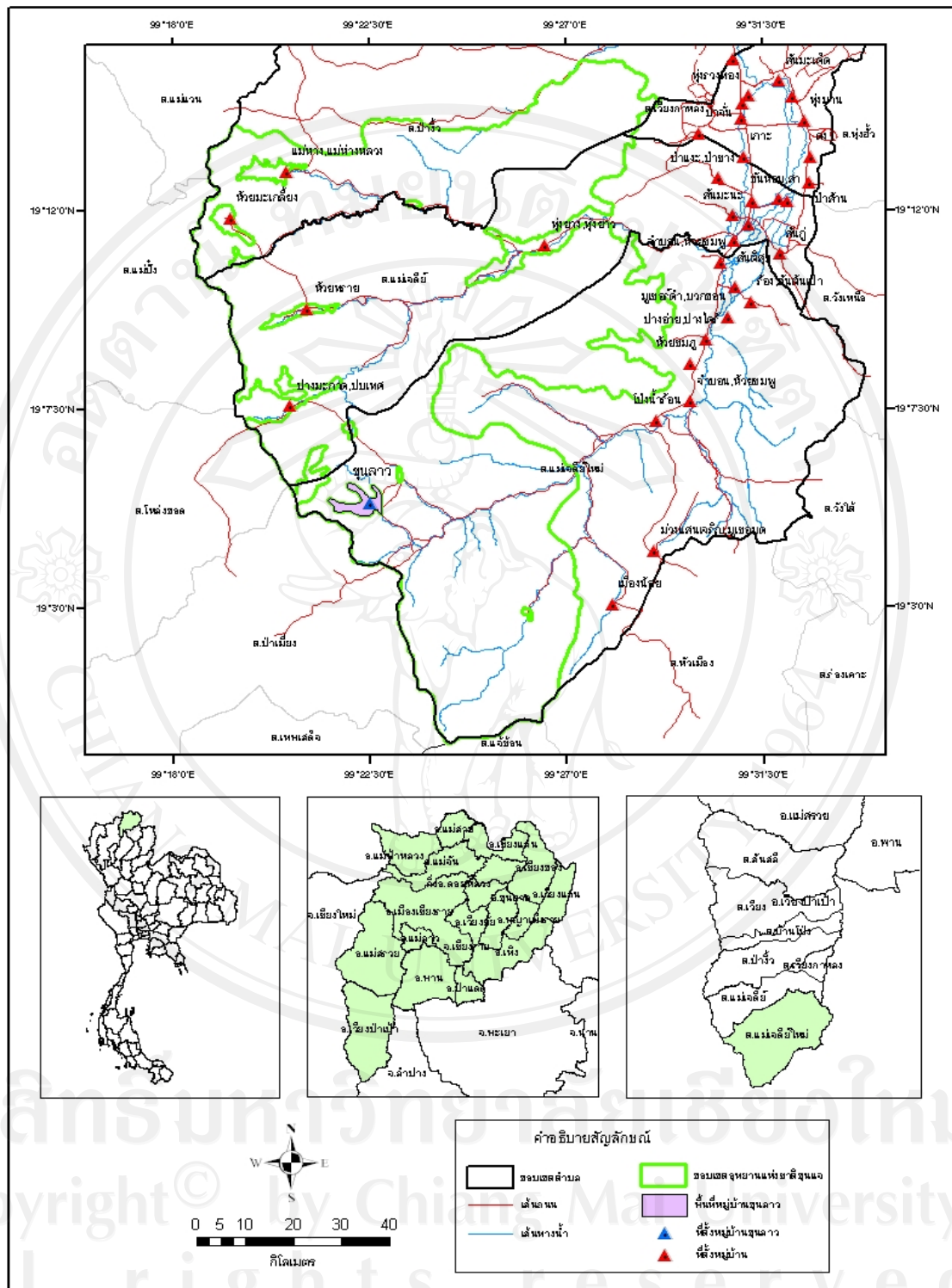
ง่าย ไม่ต้องการดูแลมาก และที่น่าสนใจ คือ คนในชุมชนบ้านขุนลาว สามารถเลี้ยงชีพตนเองได้ จากการยึดอาชีพทำเหมืองที่มีมาหลายชั่วอายุคน จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในชุมชนเมื่อปี พ.ศ. 2551 และการค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับบ้านขุนลาว ได้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน ดังนี้

บ้านขุนลาวรวมตัวเป็นหมู่บ้านในราวพ.ศ.2450 สันนิษฐานว่า ผู้ที่เข้ามาเป็นคนแรกๆ คือ อ้ายอ้าย อ้ายเดียม ซึ่งเป็นชาวขมุจากเชียงใหม่ ในอดีตชาวขมุจะมารับจ้างเก็บเหมืองจากคนเมืองที่เป็นเจ้าของสวนในพื้นที่ ความที่เจ้าของสวนเห็นถึงความเป็นคนขยันของชาวขมุ ทำให้มีเจ้าของสวนยอมยกที่ดินให้แต่งงานและยกพื้นสวนเหมืองให้ดูแลต่อไป ทำให้เกิดมีการตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่บ้านขุนลาวจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านขุนลาวจึงมีเชื้อสายขมุ แต่ต่อมาเริ่มมีคนย้ายมาทำเหมืองคราวละ 4-5 หลังคา ทั้งมาจากเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง เชียงใหม่ จันทบุรี ฯลฯ ชุมชนก็ขยายตัวจนเป็น 4 ป๊อก (ห่อมบ้าน) คือ ป๊อกปางเกล้า ป๊อกปางกลาง ป๊อกปางโดน (ปัจจุบันกลายเป็นพื้นที่ปลูกชา ทำให้เหลือแค่ 3 ป๊อก) และป๊อกปางโน นอกจากการทำสวนเหมืองแล้ว ชาวบ้านขุนลาวในอดีตยังได้ทำข้าวไร่ด้วย บริเวณที่ทำข้าวไร่จะเป็นอีกบริเวณหนึ่งที่ไม่ไกลจากหมู่บ้าน เป็นพื้นที่ที่ไม่สามารถปลูกเหมืองได้ ชาวบ้านไม่ได้จับจองพื้นที่ทำไร่เป็นของใครของมัน เหมือนสวนเหมือง พื้นที่ดังกล่าวจึงเปรียบเสมือน “พื้นที่หน้าหมู่บ้าน” ที่ใครก็สามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ดังกล่าวได้ ส่วนที่นา เนื่องจากบ้านขุนลาวไม่มีที่ราบ ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นแหวดล้อมด้วยหุบเขา จึงไม่เหมาะแก่การบุกเบิกพื้นที่เพื่อทำนา ทำให้ในชุมชนจึงไม่มีระบบเหมืองฝายและการเลี้ยงฝิน้ำขุน อาจเป็นเพราะชาวบ้านไม่ได้ใช้น้ำมาทำนา ซึ่งการเลี้ยงฝิน้ำขุนเพื่อต้องการน้ำทำอุดมสมบูรณ์ทุกปี ทำให้แม่น้ำไม่แห้งขอดเมื่อมีน้ำกินน้ำใช้อย่างเหลือเฟือ ชาวบ้านก็สามารถเพาะปลูกพืชสวนทำไร่ไถนา มีอาหารและข้าวไว้บริโภคตลอดทั้งปี ทำให้คนในชุมชนต้องซื้อข้าวในการบริโภค ส่วนน้ำที่ชาวบ้านใช้ในหมู่บ้านเป็นเพียงน้ำจากบ่อที่ขุดริมห้วยไว้ใช้อุปโภคบริโภคบ้านใครบ้านมันเท่านั้น แต่ปัจจุบันชาวบ้านได้มีการสร้างประปาภูเขาเอาไว้ใช้ในชุมชนบริโภค นอกจากนี้ ในชุมชนชาวบ้านได้มีการจัดตั้งหอผีเสื้อบ้านเป็นที่รวมใจของคนภายในหมู่บ้าน ปัจจุบันมีอยู่ 2 หอคือบริเวณป๊อกบ้านใหญ่ที่ตั้งชุมชนครั้งแรกสุด กับป๊อกเล็กที่ขยายออกมาทีหลัง

ยุคแรกๆ พืชเศรษฐกิจหลักของชาวบ้าน คือ การทำสวนเหมือง โดยที่ดินจะมีการบุกเบิกถางป่าเอาพื้นที่มาปลูกเหมือง ในการผลิตเหมืองขายจะมีพ่อค้ามารับซื้อ โดยจะมารับซื้อถ้ำละ 30 สตางค์สำหรับเงินผ่อน และรับซื้อเงินสดถ้ำละ 40 สตางค์ การที่พ่อค้าเหมืองรับซื้อเหมืองเงินสดที่มีราคาแพงกว่าเงินผ่อน สาเหตุเนื่องมาจากชาวบ้านต้องการได้เงินสด เพื่อนำมาใช้จ่าย ทำให้พ่อค้าจำเป็นต้องรับซื้อเหมืองเงินสดแพงกว่าเงินผ่อน ในช่วงที่ถนนยังขรุขระและไม่มีการสร้างถนนคอนกรีต ความเจริญยังเข้าไม่ถึง จะมีการใช้ช้าง ม้า วัว ในการเป็นพาหนะในการเดินทาง ต่อมา

จึงมีสื่อในการบรรทุกสิ่งของออกไปขายข้างนอก การทำสวนเมี่ยงตามวิถีชีวิตคนเมืองในอดีตจะมีสภาพในลักษณะ คือ ตื่นเช้ามาชาวบ้านออกไปเก็บเมี่ยง จากนั้นนำมามัดนั่งและหมักในตอนเย็นจะหยุดพักเฉพาะวันพระ สาเหตุที่ต้องหยุดวันพระ เป็นกุศโลบายที่ต้องการให้ชาวบ้านได้หยุดพักผ่อน และให้เข้าวัดไปทำบุญ เนื่องจากทำงานหนักตลอดเดือน แต่ในปัจจุบัน คนในชุมชนจะเก็บเมี่ยงทุกวัน ไม่เว้นวันพระ เนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป คนในชุมชนไม่ได้ให้ความสำคัญกับวันพระเหมือนเช่นอดีต นอกจากนี้การทำสวนเมี่ยงถือเป็นการอนุรักษ์ป่าและป้องกันไฟป่าได้ดี

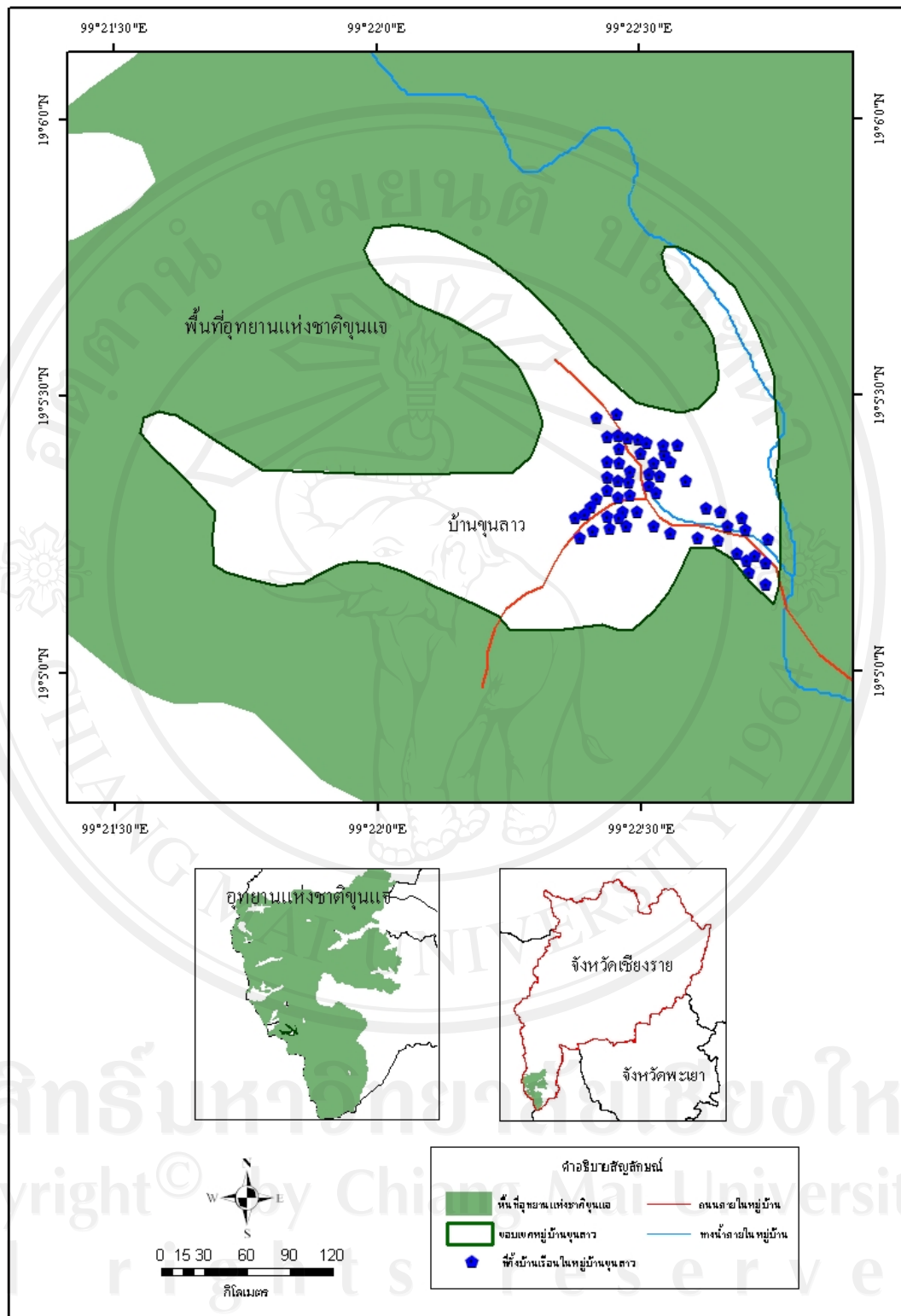
ลักษณะภูมิประเทศของชุมชนบ้านขุนลาว พบว่า จะตั้งอยู่ภายในหุบเขา จึงทำให้สภาพภูมิศาสตร์แวดล้อมไปด้วยภูเขา ประชากรมีอาชีพทำสวนเมี่ยง หาของป่ามาขาย ประชากรมีสภาพค่อนข้างยากจน ประกอบอาชีพตามฤดูกาลของพืชทางการเกษตร ประชากรไม่มีอาชีพเสริม จึงทำให้มีรายได้ต่ำ และค่อนข้างยากจน ทำให้หมู่บ้านแห่งนี้ต้องพึ่งพาตัวเองเป็นหลัก เนื่องจากไม่ค่อยได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานใดๆ เท่าที่ควร อาจเป็นเพราะหมู่บ้านขุนลาวอยู่ไกลจากชุมชนเมืองจึงทำให้ไม่ค่อยมีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาให้ความช่วยเหลือเท่าที่ควร ประชากรในชุมชนจึงมีสภาพความเป็นอยู่ที่ยากลำบากในการประกอบอาชีพ นอกจากนี้พื้นที่บ้านขุนลาวยังอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติขุนแจ จากการประกาศเขตอุทยานฯ ในปีพ.ศ.2538 ส่งผลให้คนในชุมชนได้รับผลกระทบในเรื่องของการเข้าไปใช้ทรัพยากรในพื้นที่ เนื่องจากคนในชุมชนต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติในการดำรงชีพเป็นหลัก (ดังรูป2.1)

รูป 2.1 พื้นที่ศึกษาบ้านชุนลาว ต.แม่เจดีย์ใหม่ อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย

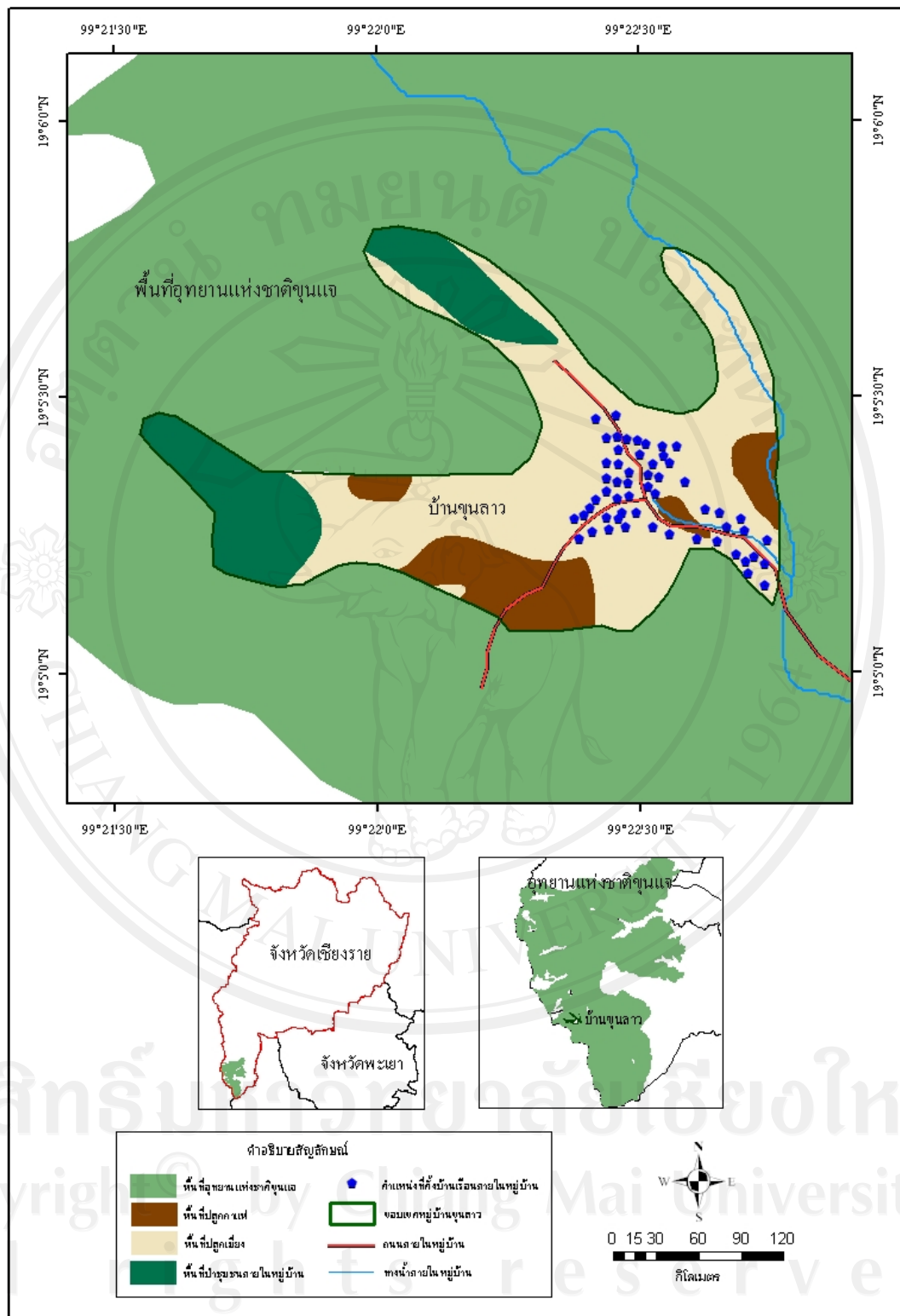
ที่มา: ศูนย์ภูมิภาคเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศภาคเหนือ (2552)

สำหรับการตั้งถิ่นฐานของคนในชุมชน พบว่า คนในชุมชนจะตั้งถิ่นฐานแบบกระจุกตัวอยู่ในบริเวณพื้นที่ตามถนนหรือแม่น้ำ เนื่องจากความสะดวกสบายในการเดินทางและการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำในการอุปโภคหรือบริโภคในครัวเรือน การสร้างบ้านเรือนส่วนใหญ่จะมีสร้างบ้านที่ติดกันโดยมากจะเป็นกลุ่มของเครือญาติ เช่นบ้านไหนที่มีลูกเมื่อแต่งงานออกเรือนไปจะสร้างบ้านบริเวณเดียวกันกับครอบครัวของพ่อแม่และกลุ่มเครือญาติที่อาศัยในบริเวณนั้น และหากมีงานบุญหรืองานที่ต้องใช้แรงงาน กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่เดียวกันจะมาช่วยงานเป็นกลุ่มแรก นอกจากนี้การที่มีกลุ่มคนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนมากขึ้น ได้ส่งผลต่อพื้นที่ที่อยู่อาศัยเพราะปัญหาที่ตามมาคือ ที่ดินในการตั้งถิ่นฐานขาดแคลน เนื่องด้วยบริเวณพื้นที่ในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ป่า ทำให้พื้นที่ในการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนมีน้อย เมื่อมีกลุ่มคนเข้ามามากขึ้น จำเป็นต้องสร้างบ้านเรือนในพื้นที่ดินที่ว่างจึงเกิดการกระจุกตัวอยู่ของบ้านเรือน และพื้นที่ในชุมชนไม่ที่ราบในการสร้างบ้าน ดังนั้นคนในชุมชนจึงต้องหาพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การสร้างบ้านเรือน และพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การสร้างบ้านโดยส่วนใหญ่จะถูกจับจองหรือสร้างบ้านมานาน โดยเป็นกลุ่มคนที่เข้ามาอยู่อาศัยเป็นเวลานาน หรือเข้ามาตั้งถิ่นฐานในช่วงแรกๆ (ดังรูป 2.2)

รูป 2.2 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ศึกษา

การใช้ที่ดินของคนในชุมชนพบว่า คนในชุมชนจะปลูกเมี่ยงและกาแฟในบริเวณพื้นที่หมู่บ้านจะไม่มีการขายที่เพาะปลูกพืชออกไปจากบริเวณหมู่บ้านซึ่งเป็นเขตของอุทยานฯ เพราะหากเข้าไปทำกินในพื้นที่ของอุทยานฯ ถือเป็นการผิดที่เข้าไปรุกล้ำ นอกจากนี้ยังมีเจ้าหน้าที่อุทยานฯ เข้ามาตรวจสอบในชุมชนเนื่องจากกลัวว่าชาวบ้านจะทำผิดกฎในการขายพื้นที่ทำกินเพิ่มเพราะเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ไม่อนุญาตให้ชาวบ้านเข้าไปถางป่าเพื่อทำการเพาะปลูกเพิ่ม ชาวบ้านจึงจำเป็นต้องใช้บริเวณพื้นที่ทำกินในชุมชนปลูกพืชชนิดต่างๆ ส่วนใหญ่คนในชุมชนจะปลูกเมี่ยงและกาแฟ โดยเฉพาะการทำสวนเมี่ยงที่ถือเป็นอาชีพหลักของชุมชน ทำให้บริเวณพื้นที่ในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นบริเวณพื้นที่ปลูกเมี่ยง (ดังรูป 2.3) แต่จากความต้องการบริโภคเมี่ยงที่ลดลงของกลุ่มคนบริโภค การขาดแคลนแรงงานในการช่วยเก็บเมี่ยงและวิธีการผลิตเมี่ยงมีขั้นตอนที่ยุ่งยาก ทำให้ชาวบ้านสนใจปลูกพืชที่เป็นความของตลาดและราคาพืชผลชนิดอื่นที่สูงขึ้น ส่งผลให้พื้นที่ทำสวนเมี่ยงไม่มีการขยายพื้นที่เพิ่มขึ้น ชาวบ้านจะเก็บเมี่ยงที่ปลูกไว้แต่อาจมีการปลูกพืชชนิดอื่นเพิ่มเสริมเข้าไปในพื้นที่ ส่วนกาแฟเป็นพืชที่คนในชุมชนเริ่มหันมาปลูกกันมากขึ้นในพื้นที่ ทำให้พื้นที่ปลูกกาแฟในชุมชนจึงเริ่มมีการขยายการเพาะปลูกมากขึ้นและในพื้นที่สวนเมี่ยงบางส่วนชาวบ้านได้ปลูกกาแฟเพิ่มเข้าไป ส่งผลให้พื้นที่ปลูกกาแฟมีการขยายเพิ่มขึ้น สาเหตุส่วนหนึ่งของการที่คนในชุมชนสนใจหันปลูกกาแฟมากขึ้น เนื่องมาจากการที่โครงการหลวงเข้ามาสนับสนุนให้ปลูกและรับซื้อที่มีการประกันราคาที่แน่นอน ทำให้คนในชุมชนมีรายได้ที่แน่นอน นอกจากนี้ในชุมชนยังมีการกันพื้นที่ป่าให้เป็นป่าชุมชน เพื่อต้องการอนุรักษ์และให้คนในชุมชนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่ได้ เพราะการเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่อุทยานฯ ในบางครั้งอาจทำให้เกิดปัญหากับเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ได้หากมีการพบเห็น ดังนั้นในชุมชนจะมีการแบ่งประโยชน์จากการใช้พื้นที่จากการทำสวนเมี่ยง พื้นที่ปลูกกาแฟ และพื้นที่ป่าชุมชน โดยพื้นที่ทั้งหมดจะอยู่ในบริเวณขอบเขตของหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านจะต้องจัดสรรพื้นที่ทำกินของแต่ละครัวเรือนให้เหมาะสมในการปลูกพืชชนิดต่างๆ เนื่องจากพื้นที่มีจำกัดและไม่สามารถขยายพื้นที่ทำกินเพิ่มได้ แม้ว่าพื้นที่ของชุมชนจะอยู่ในเขตอุทยานฯ แต่เจ้าหน้าที่จะผ่อนปรนให้ทำกินได้แต่ในพื้นที่ของหมู่บ้าน ไม่สามารถขยายพื้นที่ส่วนต่างๆ ออกไปจากหมู่บ้านได้ หากเจ้าหน้าที่อุทยานฯ พบเห็นว่าชาวบ้านบุกรุกถางป่าเพิ่มเพื่อทำการเพาะปลูกสามารถจับกุมและส่งตัวดำเนินคดีได้

รูป 2.3 การใช้ประโยชน์จากที่ดินในพื้นที่ศึกษา

ที่มา: การแปลภาพถ่ายทางอากาศปีพ.ศ.2548 มาตรฐาน 1:25000

แหล่งน้ำในบ้านขุนลาวที่คนในชุมชนใช้อุปโภคและบริโภคคือ น้ำแม่ลาว ซึ่งต้นกำเนิดมาจากภูเขาในท้องที่อำเภอเวียงป่าเป้าและได้ไหลผ่านบ้านขุนลาว ทำให้คนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำแห่งนี้ เช่นการนำมาใช้อุปโภค รดน้ำพืชผักต่างๆ ที่คนในชุมชนปลูกเอาไว้

ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน พบว่าในอดีตป่าไม้และสัตว์ป่ามีมาก เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ ทำให้คนในชุมชนเข้าไปใช้ทรัพยากรเพื่อหาของป่ามาเป็นอาหารและนำมาขาย ซึ่งบางคนมีการเข้าไปตัดไม้มาสร้างบ้าน สัตว์ป่าในชุมชนก็มีมาก เช่น อีเห็น เก้ง หมูป่า เป็นต้น เมื่อสอบถามถึงความแตกต่างของป่าไม้ในปัจจุบันและอดีต ผู้นำชุมชนได้บอกว่า ในพื้นที่ยังมีความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ในชุมชนเหมือนเดิม สัตว์ป่าก็ยังมิให้พบเห็นได้ แต่หากว่าป่าไม้จะลดลงคงจะเป็นเพราะไฟป่า ซึ่งการเกิดขึ้นมาของไฟป่าจะมาจากหมู่บ้านอื่นทำให้ลุกลามเข้ามาในชุมชนป่าไม้ได้รับความเสียหาย ดังนั้นในชุมชนจะมีการทำแนวป้องกันไฟป่าเพื่อไม่ให้เกิดการลุกลามเข้ามาในพื้นที่ นอกจากนี้ คนภายในชุมชนก็มีการตั้งกฎกติกาขึ้นมาในเรื่องของการเข้าไปใช้ทรัพยากรในพื้นที่ป่า ทำให้เกิดเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไปด้วย และการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติขุนแจ อาจเป็นเหตุผลหนึ่งที่ยังทำให้พื้นที่ป่ามีความอุดมสมบูรณ์อยู่ จากการเข้ามาตรวจสอบพื้นที่ของรัฐ ทำให้คนไม่เข้าไปใช้ทรัพยากรมากเกินไป

โครงสร้างประชากร ข้อมูลในส่วนของการสร้างจำนวนประชากรของบ้านขุนลาว พบว่ามีจำนวนทั้งหมด 133 หลังคาเรือน ประชากรรวม 355 คน เป็นชาย 180 คน เป็นหญิง 175 คน (ดังตารางที่ 2.1) ซึ่งกลุ่มคนที่อาศัยในชุมชนบ้านขุนลาวทั้งหมดเป็นคนเมือง และนับถือศาสนาพุทธ

ตาราง 2.1 ประชากรปี 2550

ช่วงประชากร	จำนวนเพศชาย (คน)	จำนวนเพศหญิง (คน)	จำนวนรวม (คน)
น้อยกว่า 1 ปีเต็ม	2	2	4
1 ปีเต็ม-2 ปีเต็ม	3	1	4
3 ปีเต็ม-5 ปีเต็ม	4	4	16
6 ปีเต็ม-11 ปีเต็ม	13	12	25
12 ปีเต็ม-14 ปีเต็ม	7	5	12
15 ปีเต็ม-17 ปีเต็ม	7	5	12
18 ปีเต็ม-49 ปีเต็ม	83	90	173
50 ปีเต็ม-60 ปีเต็ม	42	31	73
มากกว่า 60 ปีเต็มขึ้นไป	24	20	44
รวมทั้งหมด	185	170	355

ที่มา: ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (จปฐ.2)

จากตารางดังกล่าววิเคราะห์ได้ว่า ช่วงชั้นในวัยทำงานมีมาก ทำให้กลุ่มคนที่เป็นวัยทำงานมีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย ซึ่งสามารถจำแนกการประกอบอาชีพของคนในชุมชนได้ดังนี้

1. ทำสวน คนในชุมชนส่วนใหญ่ จะทำสวนเมี่ยงที่ถือเป็นอาชีพหลักที่ทำรายได้มาหลายชั่วอายุคน แม้ว่าจะมีบางคนเริ่มหันมาปลูกเสาวรสกันมากขึ้น แต่ไม่ได้ตัดต้นเมี่ยงทิ้ง ยังปลูกไว้ในพื้นที่เดิม เมื่อถึงฤดูกาลเก็บใบเมี่ยง ชาวบ้านก็จะเก็บใบเมี่ยงมาหมักไว้เพื่อขายให้กับพ่อค้าต่อไป เหตุผลที่คนในชุมชนยังไม่ละทิ้งการทำสวนเมี่ยง อาจเป็นเพราะอาชีพนี้ยึดถือมานาน แม้ว่าคนในปัจจุบันจะไม่นิยมบริโภคเมี่ยง แต่ราคาเมี่ยงก็สูงสำหรับคนในชุมชน ในราคากิโล 10 บาท ซึ่งแตกต่างจากอดีตที่คนในชุมชนเคยขายได้ ทำให้คนในชุมชนยังพอใจกับการทำเมี่ยงขายต่อไป

2. ค้าขาย คนในชุมชนบางส่วนจะมีการรับซื้อสินค้าจากคนในหมู่บ้านนำมาขายยังตลาดในเมือง อาทิเช่น เสารส เมียง กาแฟ เป็นต้น นอกจากนี้ บางครั้งก็นำสินค้าจากในตัวเมืองมาขายในหมู่บ้าน เป็นการสร้างรายได้ให้กับครอบครัวที่มากขึ้น เนื่องจากชุมชนอยู่ไกลจากตัวเมือง จึงเป็นเรื่องลำบากที่จะเดินทางไปซื้อของใช้ในแต่ละวัน แต่หากมีใครนำของมาขายในชุมชน ชาวบ้านจะรีบซื้อเอาไว้ ทำให้กลุ่มคนที่มีอาชีพค้าขายจะมีรายได้มาก

3. รับจ้าง คนในชุมชนบางส่วนจะมีอาชีพรับจ้างทำงานในชุมชน เช่น สร้างบ้าน หรือรับจ้างทำสวน เป็นต้น ซึ่งถือเป็นการทำงานในพื้นที่ ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทาง เมื่อมีงานให้ทำในหมู่บ้าน โดยไม่ต้องไปทำงานที่อื่น คนในชุมชนบางส่วนจึงมีอาชีพรับจ้าง ส่วนหนึ่งเป็นเพราะไม่ต้องเสียค่าเดินทาง และบางคนก็เป็นช่างไม้รายได้ในการรับจ้างพอที่จะมาจุนเจือครอบครัว

4. ทำงานบริษัทเอกชน มีเพียงบางส่วนที่ทำงานบริษัทเอกชนในตัวเมืองเชียงใหม่ ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มวัยรุ่นสาวที่เข้ามาเรียนหนังสือในเมือง เมื่อจบออกมาก็หางานทำในตัวเมือง เหตุผลส่วนหนึ่งที่วัยรุ่นสาวไม่กลับมาทำงานที่บ้าน อาจเป็นเพราะต้องการ โอกาสที่ดีในการทำงาน ต้องการหาความก้าวหน้าให้กับชีวิต เพราะหากกลับไปทำงานที่บ้านก็จะต้องยึดอาชีพตามพ่อแม่ที่เคยทำมา ทำให้เมื่อมาเรียนที่ในตัวเมืองจึงไม่คิดจะกลับไปบ้าน

5. รับราชการ มีเพียงบางคนในชุมชนที่ประกอบอาชีพรับราชการ โดยส่วนใหญ่จะเป็นคุณครูสอนหนังสือเด็กๆ ที่โรงเรียนบ้านขุนลาว เพราะบางคนเกิดในพื้นที่ อาศัยอยู่ที่นี้มานาน และมีครอบครัวในพื้นที่จึงทำให้ไม่อยากจะย้ายไปสอนที่อื่น และโรงเรียนบ้านขุนลาวเปิดสอนระดับประถมศึกษา การดูแลเด็กๆ จึงไม่ลำบากทำให้จึงอยู่ที่นี้ต่อไป

แม้ว่าในชุมชนจะมีอาชีพที่หลากหลายให้คนเลือกประกอบอาชีพ แต่ส่วนใหญ่คนในชุมชนจะเลือกอาชีพทำสวนมากถึงร้อยละ 75.19 โดยเฉพาะการทำสวนเมียงเป็นอาชีพที่ประกอบกันมาหลายชั่วอายุคน ทำให้คนในชุมชนยังคงยึดอาชีพนี้เป็นหลักไม่ได้ละทิ้งการทำสวนเมียง เพียงแต่อาจมีการปลูกพืชชนิดอื่นเสริมเข้ามาในพื้นที่เพาะปลูก อาชีพที่คนในชุมชนเลือกประกอบรองลงมา คือค้าขายร้อยละ 11.28 โดยส่วนมากจะเป็นการนำสินค้ามาขายในตัวเมือง และนำสินค้าในตัวเมืองมาขายให้กับคนในชุมชน ทำให้ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพค้าขายส่วนใหญ่จะมีกำไรจากการค้าขาย และมีเงินหมุนเวียนใช้ภายในครัวเรือน อาชีพต่อมาที่คนในชุมชนประกอบอาชีพ คือรับจ้างร้อยละ 7.51 โดยส่วนใหญ่จะเป็นการรับจ้างทั่วไป เช่น สร้างบ้าน หรือการรับจ้างทำงานในสวน ซึ่งการรับจ้างจะเป็นการลงแรงทำงานมากกว่าการลงทุนเป็นเงินตรา ทำให้คนที่ว่างงานส่วนใหญ่จะเลือกรับจ้างทั่วไปในพื้นที่ อาชีพต่อมา คือทำงานบริษัทเอกชนร้อยละ 3.76 ส่วนใหญ่กลุ่มคนที่ประกอบอาชีพนี้จะเป็นกลุ่มคนวัยรุ่นสาวที่เรียน

จบแล้วทำงานในตัวเมือง และอาชีพสุดท้ายที่คนในชุมชนเลือกประกอบ คือรับราชการร้อยละ 2.26 ส่วนใหญ่จะเป็นครูที่โรงเรียน หรือเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่เจดีย์ แต่ก็มีเพียงไม่กี่ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพรับราชการ และ ดังตาราง 2.2

ตาราง 2.2 การประกอบอาชีพของครัวเรือน

การประกอบอาชีพของครัวเรือน	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
ทำสวน	100	75.19
ค้าขาย	15	11.28
รับจ้าง	10	7.51
ทำงานบริษัทเอกชน	5	3.76
รับราชการ	3	2.26
รวม	133	100

ที่มา: ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (จปฐ.2)

สำหรับ ค่าใช้จ่ายโดยรวมของชุมชนจากการเก็บข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่เจดีย์ใหม่ (จปฐ.2) พบว่ารายได้ส่วนใหญ่ของคนในชุมชนมาจากการประกอบอาชีพทำสวน ซึ่งรายได้รวมของคนในชุมชนมีประมาณ 11,195,545 บาทต่อปี ถือเป็นชุมชนที่มีรายได้รวมมากพอประมาณ แต่เมื่อสอบถามถึงภาระรายจ่ายกลับพบว่า คนในชุมชนมีภาระหนี้สินที่ต้องชำระดอกเบี้ยประมาณ 3,918,800 บาทต่อปี ไม่ว่าจะเป็นภาระหนี้สินสหกรณ์หรือกองทุนหมู่บ้านที่กู้ยืม นอกจากนี้ยังรายจ่ายรวมของทุกครัวเรือนในชุมชนก็ตกอยู่ประมาณปีละ 7,757,623 บาทต่อปี ส่วนใหญ่จะเป็นรายจ่ายในเรื่องของการอุปโภคและการบริโภคภายในครัวเรือน การเพาะปลูก ทำเกษตรหรือค่าเล่าเรียนของบุตรหลาน เป็นต้น ดังนั้น เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับระหว่างรายได้รวมของคนในชุมชนและรายจ่ายที่ต้องเสียไป พบว่าคนในชุมชนมีรายจ่ายที่สูงกว่ารายรับเนื่องจากคนในชุมชนมีทั้งรายจ่ายส่วนต่างๆ ภาระหนี้สินที่ต้องรับผิดชอบ แต่รายรับกลับมีทางเดียว ทำให้รายรับกับรายจ่ายไม่สมดุลกัน ส่งผลต่อคนในชุมชนที่ยังต้องมีหนี้สินมากมาย

สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงว่า เมื่อรายได้ของคนในชุมชนไม่เพียงพอ ทำให้ต้องมีการกู้ยืมเงินมาใช้ต่อยอดในการประกอบอาชีพ เมื่อได้เงินจากการขายผลผลิตเกษตรกรก็ต้องนำไปคืนและยืมมาใหม่ เปรียบเสมือน “วัฏจักร” ของการใช้จ่าย และค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียสำหรับการบริโภคตลอดมา คือ การซื้อข้าว เพราะในหมู่บ้านไม่มีที่พื้นที่ปลูกข้าว ทำให้คนในชุมชนต้องซื้อข้าวกิน โดยเฉลี่ยกระสอบละพันกว่าบาท ดังนั้นรายจ่ายแต่ละปีก็จะมีมาก หากเปรียบเทียบกับ

รายรับของคนในชุมชน ซึ่งรอขายผลผลิตในรอบปีไม่กี่ครั้ง และพืชที่ปลูกในชุมชนก็มีเพียงไม่กี่ชนิดเท่านั้น ทำให้คนในชุมชนเกิดภาวะหนี้สินเป็นหนี้

การศึกษา จากการสำรวจในบ้านขุนลาวพบว่า ร้อยละ 44.22 ได้รับการศึกษาเพียงระดับชั้นประถมศึกษาเท่านั้น จากการพูดคุยกับผู้สูงอายุทำให้ทราบว่า ในสมัยก่อนพ่อแม่ไม่มีเงินส่งให้เรียนและประกอบกับครอบครัวยากจนมีพี่น้องหลายคน ทำให้ไม่สามารถจะส่งให้เรียนหนังสือได้ในระดับสูงๆ ซึ่งพอเรียนจบชั้นประถมก็จะออกมาช่วยพ่อแม่ทำงานนอกจากนี้สถานศึกษาต่อก็อยู่ไกลบ้านทำให้ไม่สามารถไปเรียนต่อได้ และค่าใช้จ่ายสูง และในสมัยนั้นการจบระดับชั้นประถมศึกษาถือว่าดีแล้ว ประชากรในกลุ่มนี้จะมีบทบาทในชุมชนในฐานะการเป็นสมาชิกและส่วนใหญ่มีอาชีพด้านเกษตรกรรม

รองลงมาคือ ไม่ได้เรียนหนังสือร้อยละ 23.39 มัธยมศึกษาร้อยละ 17.74 ปริญญาตรีร้อยละ 9.58 อนุปริญญาร้อยละ 4.50 และสูงกว่าปริญญาตรีร้อยละ 0.57 ประชากรในกลุ่มนี้จะมีบทบาทและฐานะทางสังคมเช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เป็นต้น ดังตารางที่2.2

ตาราง2.2 ระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
1.ไม่ได้รับการศึกษา	83	23.39
2.ประถมศึกษา	157	44.22
3.มัธยมศึกษา	63	17.74
4.อนุปริญญา	16	4.50
5.ปริญญาตรี	34	9.58
6.สูงกว่าปริญญาตรี	2	0.57
รวม	355	100

ที่มา: แผนพัฒนาชุมชน, การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม,2551

จากตารางวิเคราะห์ได้ว่า คนในชุมชนมีการส่งเสริมลูกให้เรียนหนังสือในระดับที่สูง ซึ่งคนในชุมชนจะส่งลูกมาเรียนในตัวจังหวัดเชียงใหม่ โดยเริ่มส่งมาเรียนตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาจนถึงระดับปริญญา เหตุผลหลักอาจเป็นเพราะ คนในชุมชนต้องการให้ลูกมีโอกาสที่ดีในการได้รับการศึกษาและการทำงาน ในสมัยรุ่นพ่อแม่ ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาที่สูงๆ

เนื่องจากปัจจัยหลายๆด้านที่บีบบังคับต้องให้ออกจากโรงเรียนมาช่วยพ่อแม่ทำงาน เมื่อมาถึงในปัจจุบัน พ่อแม่จึงเล็งเห็นถึงสำคัญของการศึกษา จึงส่งลูกเรียนให้สูงๆ และอีกเหตุผลที่น่าจะมีความเป็นไปได้คือ การที่ชุมชนอยู่ในพื้นที่อุทยานฯ ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวไม่มีสิทธิ์ที่จะเป็นเจ้าของได้ ทำให้ความแน่นอนของการเป็นเจ้าของพื้นที่จึงไม่มี หากคิดจะอาศัยอยู่ในพื้นที่ต่อไปคงเป็นไปได้

โครงสร้างขั้นพื้นฐาน สำหรับการบริการขั้นพื้นฐานของบ้านขุนลาว มีดังนี้

ในอดีตเส้นทางคมนาคมของหมู่บ้านจะเป็นถนนลูกรัง มีการใช้ช้าง ม้า วัว ในการเป็นพาหนะเดินทางติดต่อกับหมู่บ้านอื่นๆ เนื่องจากสมัยนั้นชุมชนอยู่ไกลความเจริญ การเดินทางยังไม่สะดวกสบายเท่าที่ควร เมื่อปีพ.ศ. 2540 มีการสร้างถนนลาดยาง โดยได้รับงบประมาณจาก อบต.แม่เจดีย์ใหม่ ในการสร้างถนน ซึ่งถนนลาดยางจะมีอยู่เฉพาะในหมู่บ้าน แต่จากถนนสายหลักเข้ามาในหมู่บ้านอีก 4 กิโลเมตรยังเป็นถนนลูกรังอยู่เป็นบางส่วน ซึ่งไม่ได้มีการสร้างให้เป็นถนนคอนกรีตทั้งหมด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ไม่ต้องการจะให้มีการสร้างถนนคอนกรีตในบริเวณพื้นที่ปากทางเข้าหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ในเขตอุทยานฯ แต่เมื่ออยู่ในหมู่บ้านเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ไม่ได้ขัดข้องที่จะสร้างถนนคอนกรีต เพราะอยู่ในพื้นที่หมู่บ้าน

การคมนาคมระหว่างหมู่บ้านกับตำบล มีรถโดยสารผ่านทางเข้าหมู่บ้าน คือรถสองแถว และรถเมย์เขียว ซึ่งหากใครต้องการไปติดต่อทำธุระต้องไปรอรถจากทางเข้าหมู่บ้าน แต่คนในชุมชนจะใช้รถยนต์ส่วนตัวในการเดินทางระหว่างหมู่บ้านกับตำบลมากกว่า เนื่องจากสะดวกสบายกว่าและไม่ต้องรอรถนาน

ระบบไฟฟ้า ในอดีตชุมชนมีการใช้ไฟฟ้าพลังน้ำในการให้แสงสว่างมีมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2528 จนเมื่อมาถึงปีพ.ศ. 2532 การไฟฟ้าได้เข้ามาติดตั้งเสาไฟในชุมชนให้ทุกครัวเรือนมีไฟฟ้าใช้กันทุกหลังคา ทำให้ชาวบ้านมีความสะดวกสบายกันมากขึ้น เป็นที่น่าสังเกตว่า ในสภาพความเป็นจริงการที่ชุมชนอยู่ในพื้นที่อุทยานฯ การมีไฟฟ้าใช้เป็นเรื่องที่ลำบาก เพราะเจ้าหน้าที่อุทยานฯ จะไม่อนุญาตให้มีการติดตั้งเสาไฟฟ้า เพราะการติดตั้งเสาไฟในแต่ละครั้งจะต้องตัดไม้เป็นจำนวนมาก แต่ในพื้นที่บ้านขุนลาว เป็นหมู่บ้านเดียวในบริเวณนั้น ที่มีไฟฟ้าใช้ ซึ่งส่วนหนึ่งอาจมาจากการที่ชุมชนแห่งนี้มีการตั้งถิ่นฐานมายาวนาน การต่อรองกับรัฐเพื่อผ่อนปรนให้มีไฟฟ้า จึงสามารถทำได้

แหล่งน้ำอุปโภคบริโภค ในชุมชนจะใช้น้ำประปาภูเขาในการอุปโภคและบริโภค เนื่องจากการประปายังไม่สามารถเข้าถึง เพราะเป็นชุมชนที่อยู่ห่างไกลจากตำบลและลักษณะพื้นที่เป็นลักษณะภูเขา ทำให้ยากต่อการติดตั้งระบบน้ำประปา ดังนั้นคนในชุมชนจึงได้มีการประยุกต์ใช้ระบบประปาภูเขาในการเป็นแหล่งเก็บกักน้ำไว้เพื่อใช้อุปโภคและบริโภค ในชุมชน

จะมีแหล่งน้ำไหลผ่านตลอดเส้นทาง ทำให้เกิดความสะดวกสบายในการใช้น้ำ โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝนที่จะมีน้ำใช้ตลอด แต่ปัญหาน้ำขาดแคลนจะพบในช่วงฤดูแล้ง ที่ต้องมีการปล่อยน้ำให้ใช้เป็นบางเวลา เพราะไม่ใช่เช่นนั้น น้ำจะไม่ใช้และเกิดปัญหาแย่งน้ำในการรดพืชผักที่ปลูกไว้

ในด้านการศึกษา พบว่า บ้านขุนลาวจะมีโรงเรียนระดับประถมศึกษา 1 แห่งคือ โรงเรียนบ้านขุนลาว ได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2469 ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงศึกษาธิการ เด็กๆ ในชุมชนจะเข้าเรียนกันที่นี่ทั้งหมด เนื่องจากเป็นโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่และมีความสะดวกสบายในการเดินทาง ซึ่งโรงเรียนแห่งนี้เป็นโรงเรียนระดับประถม เด็กๆ ในหมู่บ้านจะมาเข้าเรียนกันที่นี่ทั้งหมด เมื่อจบชั้นประถมบางคนจึงย้ายเข้าไปในตัวเมือง

ด้านการบริการสาธารณสุข มีสถานอนามัยตำบลแม่เจดีย์ใหม่ ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2486 แต่ด้วยระยะทางที่ห่างจากชุมชนถึง 24 กิโลเมตร ทำให้คนในชุมชนไปรับบริการจากสถานอนามัยห้วยหม้อ ซึ่งอยู่ห่างเพียง 5 กิโลเมตรเท่านั้น ซึ่งในการเดินทางไปของคนที่อยู่ในชุมชนจะมีรถของคนในชุมชนพาไปยังสถานอนามัย โดยจะเสียค่ารถให้กับเจ้าของรถคนละ 20 บาท

ด้านสถาบันศาสนา พบว่าบ้านขุนลาวจะมีวัดอยู่ 1 แห่ง คือ วัดขุนลาว ได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2462 ซึ่งวัดแห่งนี้ถือเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน เพราะเมื่อถึงวันสำคัญในพระพุทธศาสนา ชาวบ้านจะมารวมตัวกันที่วัด เพื่อทำบุญตักบาตร

ในการพัฒนาใดๆ เจ้าหน้าที่ของกรมอุทยานแห่งชาติขุนแจจะเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมด้วย เนื่องจากต้องพิจารณาว่าการพัฒนานั้นๆ จะส่งผลดีหรือผลเสียมากกว่าในพื้นที่ เช่น ระบบไฟฟ้า เจ้าหน้าที่ต้องตรวจสอบว่าการติดตั้งระบบไฟฟ้า จะต้องตัดไม้มากเท่าไรในการเชื่อมต่อระบบไฟฟ้าเข้ามาในหมู่บ้าน เป็นการทำลายทรัพยากรให้สูญเปล่าไปหรือไม่ และคุ้มค่าหรือไม่ในการตัดต้นไม้ เพื่อให้คนในหมู่บ้านมีไฟฟ้าใช้ ฉะนั้น การพัฒนาสิ่งต่างๆ ในชุมชนจำเป็นต้องได้รับความเห็นชอบจากเจ้าหน้าที่ของอุทยานแห่งชาติขุนแจด้วย เพราะพื้นที่หมู่บ้านอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ ซึ่งบางครั้งก็ทำให้เกิดความล่าช้าขึ้นมาเสมอ ซึ่งในตารางที่ 2.3 จะสรุปให้เห็นถึงการเกิดขึ้นมาของโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่บ้านขุนลาว

ตาราง 2.4 โครงสร้างพื้นฐาน

ประเภทของโครงสร้างพื้นฐาน และหน่วยงานรับผิดชอบ	ปี พ.ศ.
-ถนนลาดยางคอนกรีต (อบต.แม่เจดีย์ใหม่)	2540
-รถเมล์เขียว (เอกชน)	-
-รถโดยสารสองแถวแม่จะจาน-เชียงใหม่ (กรมขนส่ง)	-
-ไฟฟ้า (การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค)	2532
-ระบบน้ำประปาจากภูเขา (อบต.แม่เจดีย์ใหม่)	2547
-สถานีอนามัยตำบลแม่เจดีย์ใหม่ (กระทรวงสาธารณสุข)	2486
-วัดขุนลาว (กรมการศาสนา)	2462

ที่มา: การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม, การสัมภาษณ์, 2551

ส่วนปัญหาที่สำคัญของชาวบ้านจากการได้รับผลกระทบในการที่ต้องอาศัยอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติขุนแจ คือ ปัญหาด้านเอกสารสิทธิ์ที่ดิน ชาวบ้านในชุมชนทั้งหมดไม่มีหนังสือแสดงเอกสารสิทธิ์ใดๆ จากการสอบถามผู้นำชุมชน พบว่า ในอดีตชุมชนจะมีเพียงภ.บ.ท.5 ซึ่ง ใบ ภบท.5 เป็นเพียงหลักฐานการเสียภาษี บอกแต่เพียงชื่อที่ปรากฏอยู่ว่าเป็นผู้ที่เสียภาษีบำรุงท้องที่เท่านั้น ไม่ใช่หลักฐานที่จะอ้างสิทธิครอบครองในที่ดินทำกินผืนนั้น แต่คนในชุมชนก็เข้าใจว่า พื้นที่ทำกินของตนเองอยู่ในเขตอุทยานฯ ไม่มีสิทธิ์เข้าไปครอบครองและผูกขาดความเป็นเจ้าของ แต่ต่อมาได้มีการยกเลิกใช้ภ.บ.ท.5 ไป ทำให้คนในชุมชนไม่มีเอกสารสิทธิ์ใดๆ ในการให้ความมั่นใจการเป็นเป็นเจ้าของพื้นที่ มีเพียงวัดเท่านั้นที่มีหนังสือส.ค.1 แต่ในขณะนี้ผู้นำชุมชนกำลังติดต่อขอกออกโฉนดที่ดิน.ส.3ก. มีการส่งเรื่องติดต่อไปยังอำเภอกำลังอยู่ในช่วงดำเนินการ เมื่อมีโฉนดออกจะทำให้คนในชุมชนมีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินของตัวเอง สามารถมีสิทธิ์ในที่ดินและใช้ประโยชน์จากที่ดินของตัวเองได้อย่างเต็มที่ และการซื้อขายที่ดินในพื้นที่ก็สามารถทำได้มีการออกโฉนดได้ถูกต้อง เพราะปัจจุบันการซื้อขายที่ดินทำได้เพียงการขายแบบไม่มีเอกสารสิทธิ์ การซื้อขายพื้นที่เป็นแค่การรับรู้ของคนในชุมชน

2.2 ประวัติความเป็นมาของการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติขุนแจ

อุทยานแห่งชาติขุนแจ ตั้งอยู่ในเขตท้องที่ ตำบลป่าจั่ว ตำบลเวียงกาหลง ตำบลแม่เจดีย์ และตำบลแม่เจดีย์ใหม่ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย เดิมพื้นที่แห่งนี้เคยได้รับการประกาศจัดตั้งให้เป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าแม่ปุนน้อย ป่าแม่ปุนหลวง และป่าห้วยโป่งหมื่น ท้องที่

อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย โดยได้จัดให้มีการสำรวจรังวัดหมายแนวเขต คณะรัฐมนตรีมีมติให้รักษาไว้เป็นสมบัติของชาติ เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2504 ต่อมาในปี พ.ศ. 2524 กรมป่าไม้ได้เสนอให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งได้ประกาศกำหนดเป็นป่าสงวนแห่งชาติ ตามกฎกระทรวงฉบับที่ 976 เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2525

ต่อมา กรมป่าไม้พิจารณาแล้วจึงเห็นสมควรที่จะสนองนโยบายของรัฐบาลที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ไว้ในลักษณะของอุทยานแห่งชาติ จึงมีคำสั่งกรมป่าไม้ที่ 475/2532 ลงวันที่ 23 มีนาคม 2532 ให้นายสุเมธ สิงห์ขาว นักวิชาการป่าไม้ 4 ปฏิบัติงานประจำอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงไปดำเนินการสำรวจพื้นที่บริเวณน้ำตกขุนแจและพื้นที่ใกล้เคียงในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ปุนน้อย ป่าแม่ปุนหลวง และป่าห้วยโป่งหมื่น ในท้องที่อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย เพื่อจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติ เมื่อพ.ศ. 2534 จนกระทั่งเมื่อวันที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2536 คณะรัฐมนตรีได้มีมติอนุมัติหลักการร่างพระราชกฤษฎีกาฯ และได้ประกาศราชกิจจานุเบกษา หน้า 28 เล่ม 112 ตอนที่ 33ก. เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2538 พระราชกฤษฎีกากำหนดบริเวณที่ดินป่าแม่ปุนน้อย ป่าแม่ปุนหลวง และป่าห้วยโป่งหมื่น ในท้องที่ตำบลป่าจั่ว ตำบลเวียงกาหลง ตำบลแม่เจดีย์ และตำบลแม่เจดีย์ใหม่ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ให้เป็นอุทยานแห่งชาติ โดยมีชื่อว่า “อุทยานแห่งชาติขุนแจ” ในปีพ.ศ. 2538 เป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ 81 ของประเทศไทย มีเนื้อที่ประมาณ 270 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 168,750 ไร่

ความต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการทำลาย ส่งผลให้ต้องมีการประกาศเขตพื้นที่เป็นอุทยานแห่งชาติ ด้วยความคิดที่ว่า เมื่อมีการประกาศเขตพื้นที่ให้เป็นเขตอนุรักษ์ทรัพยากรจะยังคงสมบูรณ์ไว้สืบไป โดยที่บางครั้งรัฐได้มองข้ามความสำคัญของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่อนุรักษ์ ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้มีส่วนสำคัญที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ให้ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่ต้องใช้ทรัพยากรในพื้นที่ดำรงชีวิต ทำให้คนมีความผูกพันกับผืนป่า จึงมีความหวงแหนและปกป้องดูแลทรัพยากรในพื้นที่ เพราะหากทรัพยากรในพื้นที่ลดลงก็เปรียบเหมือนการขาดแคลนอาหารในการนำมาบริโภค

การประกาศเขตอุทยานแห่งชาติขุนแจ ในปีพ.ศ. 2538 ทำให้พื้นที่บ้านขุนลาวได้ตกอยู่ภายในวงล้อมของเขตอุทยานฯ ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีพของคนในชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไป อดีตคนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ในชุมชนได้อย่างเต็มที่ ส่วนหนึ่งมาจากการที่ชุมชนได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่มาก่อนการจัดตั้งอุทยานฯ ทำให้คนในชุมชนสามารถบุกเบิกพื้นที่เพื่อขยายสวนเมี่ยง ซึ่งสวนเมี่ยงของคนๆ หนึ่ง ในชุมชนจะมีประมาณ 3 สวน โดยที่สวนหนึ่งจะมีประมาณ 20 ไร่ การเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ หากจะมีกฎระเบียบก็เป็นกฎระเบียบภายในชุมชนที่ตั้งขึ้นมา และสามารถผ่อน

ปรนกันได้ แต่เมื่อมีการประกาศพื้นที่อุทยานฯ ทำให้มีกฎระเบียบที่เข้มงวดมากขึ้น การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ในชุมชนมีจำกัด ทำให้จำเป็นต้องใช้ประโยชน์จากพื้นที่ของตนเองเท่านั้น การขยายพื้นที่ทำกินไม่สามารถทำได้ ซึ่งจะมีเจ้าหน้าที่อุทยานฯ เข้ามาตรวจสอบในพื้นที่บ่อยครั้ง สาเหตุหนึ่งก็เพื่อเข้ามาตรวจสอบว่าคนในชุมชนมีการบุกรุกพื้นที่ทำกินเพิ่ม หรือการเข้าไปตัดไม้ในเขตหวงห้าม ซึ่งการประกาศพื้นที่อุทยานฯ ได้ส่งผลให้ชาวบ้านต้องมีข้อจำกัดของการอาศัยอยู่ในชุมชน รวมถึงการดำเนินชีวิตประจำวัน

ทรัพยากรในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ พบว่า ดินมีความอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะบริเวณป่าดิบเขา เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูง จึงมีปัญหาการชะล้างพังทลายในพื้นที่สูงและลาดชัน สาเหตุเนื่องจากการลดลงของพื้นที่ป่า และเกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างไม่เหมาะสมกับศักยภาพของดิน ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของดินลดลง

การใช้ประโยชน์ที่ดิน ประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตอุทยานแห่งชาติขุนแจ มีดังนี้

- พื้นที่ป่าไม้ ประกอบด้วย ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง ป่าดิบเขา ป่าสนเขา และป่าสวนผสม เป็นพื้นที่ประมาณ 91.56 เปอร์เซ็นต์

- พื้นที่อยู่อาศัย ประมาณ 0.03 เปอร์เซ็นต์

- พื้นที่เกษตรกรรม ประกอบด้วย นาข้าว พืชไร่ สวนผลไม้ ประมาณ 8.41 เปอร์เซ็นต์

พื้นที่ลุ่มน้ำในเขตอุทยานแห่งชาติขุนแจ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่คุณภาพน้ำชั้น 1A ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญที่ไหลไปรวมกันกับแม่น้ำลาว ซึ่งไหลไปรวมกันกับแม่น้ำกกอีกทีหนึ่ง และแม่น้ำกกเป็นสาขาหนึ่งของแม่น้ำโขง ทิศทางการไหลของแม่น้ำ ส่วนใหญ่จะไหลจากฝั่งตะวันตกไปยังฝั่งตะวันออกของพื้นที่อุทยานแห่งชาติขุนแจ แหล่งน้ำผิวดินในพื้นที่อุทยานแห่งชาติขุนแจ มีขนาดใหญ่อยู่ติดกับพื้นที่อุทยานแห่งชาติขุนแจ ได้แก่ อ่างเก็บน้ำแม่จางข้าว ส่วนแหล่งน้ำอื่นๆ ได้แก่ ลำห้วยต่างๆ เช่น ลุ่มน้ำแม่โถ ลุ่มน้ำขุนลาว ลุ่มน้ำห้วยแม่เจดีย์ ลุ่มน้ำแม่หาง ลุ่มน้ำแม่จางข้าวน้อย

สภาพป่าในพื้นที่อุทยานแห่งชาติขุนแจ ส่วนใหญ่มีความหลากหลายของชนิดป่า ซึ่งสามารถจำแนกเป็นป่าชนิดต่างๆ โดยอาศัยปัจจัยทางสภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ ลักษณะดินและลักษณะเด่นของพืชพรรณที่ขึ้นอยู่ได้ 4 ประเภท ดังนี้

- ป่าดงดิบ หรือป่าดิบเขา (Hill Evergreen Forest) จะพบในระดับความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางมากกว่า 1,000 เมตรขึ้นไป ลักษณะโปร่งกว่าดิบชื้น เนื่องจากต้นไม้ขนาดใหญ่ขึ้นอยู่น้อยกว่า แต่ก้มองดูเขียวชอุ่มตลอดปี อากาศค่อนข้างเย็น โดยเฉพาะตามริมห้วยลำธารแม่น้ำ หุบเขา ที่มีความหนาแน่นของต้นไม้มาก มีความชื้นสูง และบางครั้งจะพบปะปน

กับป่าเบญจพรรณกระจายเป็นแห่งๆ ป่าดงดิบชื้นได้แก่ บริเวณห้วยน้ำกิน ห้วยแม่เจดีย์ดี ห้วยแม่หาง น้ำแม่ฉางข้าว เป็นต้น พรรณไม้ที่สำคัญได้แก่ ยาง จำปีป่า มะม่วงป่า กำลังเสือโคร่งเดิม ก่อแป้น ก่อชนิดต่างๆ เป็นต้น ไม้พื้นล่างได้แก่ หวาย เฟิร์น ปรง เป็นต้น

- ป่าสนเขา (Pine Forest) จะพบตามสันเขา และภูเขาสูง โดยขึ้นกระจายทั่วพื้นที่ ไม่พบเป็นผืนใหญ่ มักจะขึ้นปะปนกับป่าดิบเขา ได้แก่ คอยแม่โถ คอยผาเหลียง คอยม่อนเกี๊ยะ คอยช้าง คอยชมพู เป็นต้น พันธุ์ไม้ที่สำคัญได้แก่ สนสามใบ ไม้จำพวกก่อ เป็นต้น

- ป่าเต็งรัง (Dry Dipterocarp Forest) ที่พบในอุทยานแห่งชาติขุนแจ มักจะอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 600-1,000 เมตร ลักษณะทั่วไปเป็นป่าโปร่ง มีต้นไม้ขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็กขึ้นปะปนกัน พบกระจัดกระจายทางทิศตะวันออกของพื้นที่ และบางส่วนของพื้นที่ตอนกลางติดต่อกับพื้นที่ราบเป็นที่ทำกินของราษฎร ตำบลป่าจั่ว ตำบลแม่เจดีย์ และตำบลเวียงกาหลง ส่วนมากจะสลับปะปนกับป่าเบญจพรรณ โดยเฉพาะบริเวณห้วยบง คอยดินจี่ คอยม่อนเกี๊ยะ เป็นต้น พรรณไม้ที่สำคัญได้แก่ เต็ง รัง เหียง พลวง กระโดน กระบก ชิงชัน เป็นต้น ไม้พื้นล่าง ได้แก่ ใผ่ไร่ พืชตระกูลขิง ข่า เป็นต้น

- ป่าเบญจพรรณ จะพบเห็นได้ทั่วไปตามที่ราบ เนินเขา ริมลำห้วย เขิงเขา และมักขึ้นปะปนสลับกับป่าเต็งรัง ในพื้นที่ด้านตะวันออก และสลับกับป่าสนเป็นแห่งๆ ได้แก่ บริเวณคอยดินจี่ คอยชมพู คอยกั่วลม คอยป่าคา เป็นต้น

สัตว์ป่า ปัจจุบันเท่าที่พบเห็นและปรากฏร่องรอยมีสัตว์ป่าที่อาศัยอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติขุนแจ สามารถจำแนกตามประเภทต่างๆ ออกเป็นดังนี้

- สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ประกอบด้วย หมีควาย เก้ง หมูป่า ลิง อีเห็น ค้างคาว กระต่ายป่า และกระรอกหลายชนิด เป็นต้น

- นก ประกอบด้วย ไก่ป่า ไก่ฟ้าหลังขาว นกกระเต็นออกขาว นกพญาไฟ นกเค้าลมหลังเทา นกอีเสือหลังเทา นกปลีกล้วยลาย นกแว่นตาสีทอง นกบั้งรอกใหญ่ นกแซงแซว นกไต่ไม้ หน้าผากก้ำมะหยี่ นกจับแมลงคอแดงสีน้ำเงินเข้ม เป็นต้น

- สัตว์เลื้อยคลาน ประกอบด้วย แย้ ตุ๊กแก กิ้งก่าบิน ตะกวดหรือแล่น งูเห่า งูเหลือม จิ้งเหลน เป็นต้น

- สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก เท่าที่พบมี กบ อึ่งอ่าง คางคก เขียด ปาด กระต่าย

- ปลา เนื่องจากพื้นที่อุทยานแห่งชาติขุนแจ มีลำน้ำและลำห้วยอยู่หลายสาย ซึ่งมักจะพบปลาแดง ปลาเกาะ ปลาเขียว ปลากั้ง เป็นต้น

(อุทยานแห่งชาติขุนแจ, 2538)

รูป 2.4 อุทยานแห่งชาติขุนแจ

2.3 สรุป

บทที่สองบ้านขุนลาว: ชุมชนสวนเมืองท่ามกลางกระแสการพัฒนาและการอนุรักษ์ เป็นการนำเสนอถึงประวัติความเป็นมาของชุมชนสวนเมืองบ้านขุนลาว การก่อตั้งขึ้นมาของชุมชนท่ามกลางสภาพพื้นที่ป่า การบุกเบิกของกลุ่มคนชาวขมุในยุคแรกๆ ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในพื้นที่ ยึดอาชีพทำสวนเมืองในการเลี้ยงชีพของตนเองและครอบครัวเป็นอาชีพรายได้หลัก จากชุมชนเล็กๆ เพียงไม่กี่ครัวเรือน ได้มีการอพยพของกลุ่มคนต่างๆ จากหลายพื้นที่เข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชน ทำให้ชุมชนมีการขยายพื้นที่กลายเป็นหมู่บ้านขุนลาวที่มีครัวเรือน 133 ครัวเรือน แต่สิ่งหนึ่งที่คนในชุมชนยังสืบทอดปฏิบัติต่อกันมา คือ การประกอบอาชีพทำสวนเมืองที่คนในชุมชนไม่ได้มีการละทิ้งอาชีพที่บรรพบุรุษยึดถือกันเรื่อยมา ทำให้คนในชุมชนยังคงมีความผูกพันกับธรรมชาติที่พึ่งพาอาศัยกันมานาน ถึงแม้ว่าชุมชนจะอยู่ในหุบเขาแต่ผู้คนยังคงดำเนินวิถีชีวิตที่เรียบง่าย

แต่ในช่วงปีพ.ศ. 2538 การเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้นกับชุมชนบ้านขุนลาว เนื่องจากกระแสในเรื่องของการอนุรักษ์พื้นที่ให้เป็นเขตอุทยานแห่งชาติ เพื่อปกป้องรักษาให้ผืนป่ายังคงอุดมสมบูรณ์ ตามมติของคณะรัฐมนตรี และกระแสในเรื่องของการอนุรักษ์พื้นที่ ทำให้ชุมชนบ้านขุนลาวต้องตกอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากจุดเปลี่ยนดังกล่าว ทำให้เกิดปัญหาตามมาในชุมชน โดยเฉพาะในเรื่องของการเข้าไปใช้ทรัพยากรในพื้นที่ป่า ซึ่งไม่สามารถเข้าไป

ใช้ประโยชน์ได้เช่นเดิม เมื่อมีกฎระเบียบที่เคร่งครัดมากขึ้น เพราะพื้นที่ดังกล่าวมิใช่เป็นเพียงพื้นที่ของหมู่บ้านเท่านั้น แต่หากยังเป็นพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติขุนแจร่วมด้วย คนในชุมชนจำเป็นต้องยอมรับและปฏิบัติตามกฎระเบียบที่เป็นลายลักษณ์อักษรตามกฎหมายของอุทยานแห่งชาติ ทั้งนี้เพื่อชุมชนยังจะสามารถใช้ชีวิตประจำวันในชุมชนต่อไปได้ ดังนั้นการปรับตัวให้เป็นไปตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงจึงเป็นสิ่งจำเป็นในชุมชน เพราะทุกคนในชุมชนเลือกที่จะอยู่ในพื้นที่ต่อไป โดยไม่มีใครที่จะอพยพย้ายถิ่นฐานไปอาศัยอยู่ที่อื่น เนื่องจากพื้นที่บ้านขุนลาวเป็นพื้นที่ที่บรรพบุรุษอาศัยอยู่มากหลายชั่วอายุคน ทำให้คนในชุมชนจึงเลือกที่จะอยู่ที่นี่ต่อไป และยึดอาชีพดั้งเดิม คือการทำสวนเมี่ยงเช่นเดิม